

MASAL VE MEGALİTİK TAŞ İNANCI

Märchen und Megalithreligion

Otto HUNT* (Çev. Reyhan Gökben SALUK**)

Gazi Türkiyat, Güz 2013/13: 215-226

Masal araştırmacıları hâlâ çok önemli görevlerle karşı karşıyadır ve asıl hedefleri sadece masala yönelik değil, çeşitli bilimleri de içine alan bütüncül bir dikkatle bu meseleye yaklaşmak olmalıdır. Kopenhag'da Eylül 1949 yılında ünlü masal araştırmacısı Sydow'un teşvikleriyle uluslararası bir enstitü kuruldu. Bu enstitü, masal araştırmaları için uzun süre hizmet verecek bir merkezin oluşturulduğunun kanıtıdır. Söz konusu enstitüsü bünyesinde; araçların, sözlüklerin ve referans kaynakların mükemmelliğinden bahsedilse de burada az sayıda uzman bulunmaktadır. Prehistorya, oryantalizm ve dinler tarihi gibi çeşitli bilimler masal araştırmalarının ilgi alanındadır. Bir kısmı hâlâ kabataslak olan bu çalışmada, - bilhassa problemlili konularda- masalın, masal materyallerinin toplanmasında dinler tarihi çalışmalarının etkisi ve sonuç olarak bu çalışmalarda masalın nüfuzunun artık göz ardı edilemeyeceği ortaya konmuştur. Ayrıca bu makale; sadece masal araştırmalarındaki katılımı yükseltmek için değil, aynı zamanda özellikle dinî, geleneksel bir malzeme, kutsal bir şiir biçimi ve soyluluk belgesi olan masal koleksiyonu çalışmalarına bir katkıda bulunma amacı gütmektedir.

I. Masallar ve Gnostisizm

Bilindiği gibi Grimm Kardeşler, masal ile efsane arasındaki ayrımı belirlemişlerdi. Grimm Kardeşler, anlatı formlarına yönelik üslup analizi (stilkritische) çalışmalarından kendi masallarındaki anekdotların (Schwänke), çocuk hikâyelerinin (Kindergeschichten), efsanelerin (Legenden) göz ardı edilmesi nedeniyle pek memnun değillerdi. Grimm Kardeşlerin masal kitabındaki iki yüz hikâyeye gerçek rakamı yansıtırsa da bugün ancak bunların elli-altmış kadarı ele alınmaktadır.

Gerçek bir masal, bu türden bir üslup analizinin sonuçları üzerinde çok ilkel bir anlatı formu ve türü olarak karşımıza çıkar. Eylemlerdeki çizgisel hâkimiyetin yanı sıra üçlü bakışım kuralı ve kutsal izdivaç için öte dünyaya çıkılan yolculuk masalın içeriğini tamamlayan unsurlardandır. Masal dünyasının hareketliliği, birbiriyle

---

* Otto Hunt, "Märchen und Megalithreligion", *Paideuma*, Bd.5, H.1/2 (Ekim,1950), 12-22.

** Arş. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. rgsaluk@gazi.edu.tr

ilişkili olan bu dünya ile öte âlem arasındaki görevleri yerine getirme arzusu üzerine kurulur. Bunun da ötesinde masal açıkça yeraltı dünyasından ihtişamlı billur adaya doğru giden bir yolculuğu konu edinir. Bu türden seferler bir masalda eksik edilmemesi gereken unsurlardan olsa da masalın odak noktası olarak görülmemelidir. Masaldaki evlilik seremonileri -kutsal izdivaç (hierogamos¹); tamamlanmış bir ekstaz (ruhun dünyevi realitelerden kurtulması), öte dünyaya doğru gerçekleştirilen sıradan bir seyahat manasında değil aksine bir kurtuluş hikâyesi olarak masal dünyasına taşınmıştır. Kutsal küre gibi soylu unsurlar ise, masaldaki güzelliğin her zaman ilahi olanın ve spritüel deneyimlerin metne yansımalarının bir sonucudur.

Masal sadece bir çocuk hikâyesi olmanın dışında prehistorik kültür dönemini yansıtan kutsal şiirin eski bir şeklidir. Çocuk masalları, doğal-kısa yapısı gereği bireyin entelektüel ve ruhsal gelişimini insanlığın gelişimi gibi tekrarlayıp durmaktadır. Çocuğun masal yaşı insanlığın gelişimi ile birlikte düşünüldüğünde Neolitik² döneme karşılık gelmektedir. C.W. von Sydow masalı tamamen farklı bir şekilde araştırmaya girişir ve masalı aslında belirli bir kültürün ürettiği Neolitik bir şiir şeklinde görür. Masal araştırmalarında Hint-Avrupa Megalit³ kültürüne ait pek çok ipucunun bulunduğu iddiası da bu görüşe dayanmaktadır.

Ama bu iddialara geçmeden önce Gnostisizm⁴ ile masal arasındaki tuhaf ilişkinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu masal denilen şeyin, Hıristiyanlık öncesi çağlarda üretilen kutsal bir tamga olduğu herkesçe bilinmektedir. Bu noktada Grimm ve Benfey çok farklı masal teorileri üretmişlerdir. Grimm, masalı bir mit formu olarak açıklamaktadır. Benfey, onu Budist misyonerlik anlatısı olarak görmek istemiştir. Bu arada Benfey'in, masalı genel yönleriyle araştırma ve onun çok daha eski bir gelenek olduğunu kanıtlama isteğine paralel olarak; bir önceki yüzyılı

¹ Yunanca bir kelime olan Hierogamos, kutsal birleşme, izdivaç veya evlilik anlamına gelmekte ve çok tanrılı dinlerin ritüelleri içerisinde bu motif sıklıkla yer almaktadır. Pagan kültürlerdeki anlamıyla kutsal evlilik bätını esrime yoluyla tanrılaşma ve bu sayede evrensel bilgiye ulaşmayı anlatmaktadır. Aynı zamanda bu terim, tanrıca ile evlilik sayesinde yönetim erki kazanma ve iktidar nesnesi anlamlarına da gelmektedir [RGS].

² Neolitik çağ ya da Cilalı Taş Devri (Yeni Taş Çağı). Arkeolojik verilere göre bu devrimin ilk defa Ortadoğu'da M.Ö. 8000-5000 yılları arasında uzun süren buzul çağını müteakip ortaya çıktığına dair görüşler öne sürülmektedir. Bu dönemde insanların yerleşik hayata geçişine dair izler (ilk köylerin kurulması, tahıl üretiminin başlaması, hayvanların evcilleştirilmesi, ticari hayatın başlaması, çanak ve çömlek yapımı gibi) görülmektedir (www.wikipedia.org,16.04.2013) [RGS].

³ Megalit kelimesi Yunanca megas (büyük) ve lithos (taş) adlı iki kelimedenden türetilmiştir. Terim anlamı ise, "bir yapı veya anıt oluşturmak amacıyla kullanılan büyük taş"tır. Megalitik ise, bu tür taşlardan yapılmış anlamını taşımaktadır. Menhir, Tümülüs, Dolmen veya Kromlek gibi yapılar megalitik yapılar olarak bilinmektedir (www.wikipedia.org,16.04.2013) [RGS].

⁴ "Sezgi veya tefekkür yoluyla edinilebilen bilgi" anlamındaki gnosis sözcüğünden türeyen Gnostisizm, mathesis (öğrenim bilgisi) ve pathesis (çile bilgisi) adı verilen diğer iki bilgi türünden farklıdır ve literatürde "kurtuluş bilgisi" olarak tanımlanmaktadır. Antik Mısır, Antik Yunan (Platon, Pisagor) ezoterik düşünceleri ile Zerdüş, İbrani ve Doğu geleneklerini, Hristiyanlığı eklektik (seçmecilik) bir tavırla sentezleyen mistik bir akım ve felsefedir (www.wikipedia.org,16.04.2013) [RGS].

masalın başlangıç yılı olarak kabul etmesi olası görünmemektedir. Masaldan başka, Tanrılar miti denilen kavramı temsil eden ikinci bir tür yok gibidir ve masalın kökleri Budizm'den çok daha geride aranması gereken efsanevi bilgiler taşımaktadır. Söylediğimiz gibi, masalın Neolitik bir tamga olarak görülmesi ve Neolitik bir dini yansıması araştırmacılara bu konuda yardımcı olabilir. Gnostik dindarlık ile masal arasındaki etkileşimler şimdiden gözlemlenebilir duruma gelmiş görünmektedir. Masalda çeşitli yerlere serpilmiş gnostik üslubun metinlere ne zaman sirayet ettiği henüz net olarak ortaya konulamamış bir konudur. Bu görüşe paralel olarak, yeteri kadar orijinal öğelerle bezenen bu özgün metinlerin sonradan gnostik bir karakter kazanmış olma ihtimali de öne sürülebilir.

Masal dünyasında sürekli bir düalizmden (Dualismus) söz edilmektedir. Genellikle masalın, doğası gereği bir siyah-beyaz zıtlığı üzerine kurgulandığından bahsedilir. Masalda sadece iyi-kötü, güzel-çirkin vardır ve soylu (yüksek) olan ile avam (düşük) olan birbirine karşıt durumdadır. Külkedisi (Aschenputtel) ve Altın Elbiseli Prenses'te (Prinz in Goldgewand) olduğu gibi insanlığın alçak gönüllüğünü ve kibrini yansıtan masallar buna örnek olabilir. Masaldaki dünya görüşü, birçok üst ve alt dünyadan müteşekkil kozmosun katmanlarını barındırır. Masaldaki dağ ve çok katmanlı yeraltı bunun sembolüdür. Ruh, dağı tırmanma aşamalarında yükselir ve burada elde edilen çeşitli kazanımlar tekâmül aşamalarına işaret eder. Masallardaki bu olağanüstü seyahat uhrevi yolculukla aynı manaya gelmektedir. Kutsal izdivaç, tamamlanmış erginlenmenin yansıması olduğundan mutlaka ihtişamlı bir şekilde gerçekleşmek zorundadır. Masal ancak seçilmiş kahramanla öte âlem yolculuğunu başarıya ulaştırır ve bu kahraman -mesela alnı kral mührü ile işaretlenmiş olmak gibi- dışarıdan gözle görülebilecek bir nişana, bir ize sahip olmalıdır. Bu yolculukta kahraman cömertlik ve yardımseverlik gibi vasıflarıyla başarıya ulaşmalıdır. Şeytanî unsurların ruhsal gelişimi engellerle beslediği yerlerde olağanüstü armağanlarla zorlu yollar açılır. Masal kahramanı zor olan aşkın (jenseits) yolu seçer; yol tarifi ile doğruyu bulmak, kısaca "yol bilgisi" masalın içeriğini oluşturur. Kahramanın tekâmülünü engelleyen unsurlar (jenseitsgeländes) tanımlamasında -örneğin masal ırmağını geçmek için gerekli olan bazı araçların (köprü ve kapı gibi) eksikliğinden farklı olarak-, bazı motiflerin karakteristik vasıflarına bilhassa dem vurulur. Yeraltı dünyasındaki üç aşamalı dağ, bakır-gümüş-altın madenleri ile aşılacak zorlu yollar veya üç takımyıldız sembolleri gibi örnekler en iyi bilinenleridir. Yeraltı dünyasında bir yeraltı adası olduğu, bunun da bir nehirle çepeçevre bulunduğu veya üç tarafının denizlerle çevrili olduğundan bahsedilir. Bu adadaki dağın zirvesinde de bir âb-ı hayat kaynağı bulunur. Yanı sıra masalda karşımıza çıkan ve ikincil sembolik unsur olarak değerlendirilen üç, dokuz ile aynı zamanda kozmik sıra sayısı olan yedi sembolleri de önemlidir. Üç aşamalı dağ, masaldaki merkez sembol olarak üçlü bakışım kuralını doğuran bir anlatı formu oluştursa da bu durum sadece anlatı tekniği ile basite indirgenerek açıklanabilecek bir mevzu değildir.

Bununla birlikte masalarda yolculuğa, tekâmüle ait bazı unsurlar özellikle yüceltilir; bu da bir çeşit gnostik vasıflı masalı konuşmaya imkân tanıyan bir durumdur. Örneğin; Grimm'in Külkedisi (Aschenputtel), Binderili (Allerleirrauh), Gerçek Gelin (die wahre Braut), Altın Kuğu (das Schwanen-jungfrau) ile Davulcu (der Trommler) masaları okunduğunda ve bu masalardaki gnostik öğelere dikkatle eğildiğinde yanlış yorumlamalardan hızla uzaklaşırız. Külkedisi ve Binderili aynı zamanda elbiselerinin pislği ile bilinir -âdeta ahşap bir tabutta veya kutuda yaşar gibi tasvir edilirler- ve pislikten yeterince arınıp aklanınca giysilerinin parlaklığı ve muhteşemliği ile ön plana çıkarlar. Burada vücut bir tabut ve ruh ise bu vücudun cilası olarak düşünülmalıdır. Masal kahramanı "Soter⁵ (Kurtarıcı)" daha ziyade gnostik seferlerin kahramanı olurken, "Gerçek Gelin" ise daha çok ruhi vasıflarıyla, karakteriyle ön plandadır. "Davulcu" yeraltı ülkesindeki dağa giden yolu ararken "Bir işaret arıyorum." diye söylenir. Tam da bu esnada karşısına çıkan bir dev ona "davul"la bir işaret verir ve şöyle der: "Yolu biliyorum ve bu bilgi asırlardır bende sır ve emanet olan bir bilgidir." Dev, sözlerine şöyle devam eder: "Yeraltı ülkesindeki dağın üç engeli vardır, bu üç engel de birbiri ardınca yükselir." Oryantalist gnostik düşünce gizem din düşüncesinin daireleşerek sarmalandığını, buradaki "yol bilgisi"nin (Gnosis Hodu) bu düşüncenin merkezinde bulunduğunu savunur. Onlar ölümden sonra ruhun yolculuğunu, tekâmül aşamalarına işaret eden ekstaz kültürünü (kultekstase) ve böylelikle kozmosun değişik, çok katmanlı yapısını kimseye doğrudan öğretmezler. Bu tekâmül basamaklarını -ve özellikle masalarda karşımıza çıkan şekliyle- daha ziyade; ruhun arınmasına işaret eden giyinme ve giysi gibi mecazlarla ve kutsal evlilik kavramıyla açıklarlar. Aynı zamanda kahramanın hayırseverliği ve birtakım işaretler taşıması da gnostik motiflerden sayılır.

Bir diğer önemli nokta ise, masallar ile gnostik düşünce arasındaki etkileşimlerin derinlemesine belirlenmiş olması gerektiği hususundadır. Masal gnostisizmi kozmik gnostik düşünceyle bağdaştırırken; Doğu gnostisizmi sezgiye, öngörüye (transmundan) dayalıdır. Öngörüye geliştiren seferler, yolculuklar masalarda sıklıkla görünmese de bu durumun bazı istisnaları bulunmaktadır. Ancak Doğu gnostisizminin tam bir analizinin yapılabilmesi için masalın muhtevasında ve özünde bu formun kozmik oluşuma bağlı kaldığı, öngörüye dayalı olmaktan başka bir anlam ihtiva etmediği bilinmelidir. Bugün dinler tarihi araştırmalarının yarattığı en büyük endişe, kozmik urgnosislerin her zaman doğru ve kadim bir gizem efsanesine telmih edecek şekilde ortaya konulması telaşı içinde kurgulanmasıdır; bu durum bizlerde masal araştırmalarında bazı şeylerin ihmal edildiği düşüncesini doğurmaktadır.

Tabii ki masalın, Grimm Kardeşlerin yaptığı gibi ilk ve en saf halleriyle toplanması en doğrusudur ve mevcut haliyle bu metinler onların ellerinde geliştirilmiş, değişmiş olması dolayısıyla "ilk masal (urmärchen)" denilen araştırmayı

⁵ Soter, Zeus'un isimlerinden biri olarak Yunan mitolojisinde geçmektedir [RGS].

zorunlu kılınıştır. Kadim gnostisizm araştırmaları bu nedenle sadece masal hakkında ve Doğu gizem inançlarına eğilmeye çözümlenmeye kavuşmasa da bu noktada bizlere üçüncü bir görüşü dikkate almaya mecbur kılmaktadır. İleride daha ayrıntılı bir şekilde tarif edilecek olan bazı bağlantılar Megalit inancının gelişimi hususunda anlamlı bağlantıları ortaya çıkarmaktadır. Hedefimiz masallar ve gnostisizm arasındaki bağlantıları, her halükarda bu gerçeği yakalamaya, açıklamaya çalışmak üzerinedir ve ne olursa olsun çabamız mevcut bağlantıları vurgulamak açısından elzem görünmektedir. Diğer taraftan Doğu gnostisizmin kökeni de hâlâ açığa kavuşturulamamış bir konudur. Ben, “ilk masal” örneği ile gnostisizm arasında bir bağlantı olduğu gerçekliğine işaret etmenin büyük bir başarı olduğunu düşünüyorum. Daha sonra, her iki durumda da söz konusu araştırma problemi farklı açılardan sorgulanarak yeni hipotezler oluşturulur ve yeni tanımlamalara bu sayede ulaşılabilir kanaatindeyim.

II. Masallar ve Megalitik Taş İnancı

Gördüğümüz kadarıyla, Grimm Kardeşlerin masalları dar bir çerçeveden sınırlıp aslında kutsal şiiir biçimine has pek çok karakteristik vasıf taşıması bakımından da anlam alanını genişletmiştir. Tarihî olarak, Neolitik dönemin sonlarında sözlü olarak rivayet edilen masal, kesinlikle o zamandan itibaren pek çok değişiklik geçirmiştir. Tarih öncesi çağlardaki dönüşümleri ve masal dönemlerinde meydana gelen değişiklikleri ortaya koymak bu sayede mümkün olmakla birlikte hangi tarihsel zaman içinde bu değişikliklerin, düzeltmelerin olduğu da ayrıca değerlendirilmesi gereken bir mevzudur. Burada sözü edilen şey “olağanüstü ilk masalların (Die Phantastik Urmärchen)” kökeninin eski bir inanç sisteminin fikir dünyası çerçevesinde olduğu ve icrası sırasında bir üst-dil söylemiyle birtakım değişikliğe uğraması ile ilgilidir. Bu esnada asıl cevaplanması gereken ise içinde bulunduğu zaman ve mekân kavramlarından farklı bir uzamda tezahür eden olağanüstü anlatıları masal kılan şey yani sıra dışı sayılar ve fanteziye dayalı motifler nasıl oluyor da dinî inançları bünyesinde barındırıyor sorusudur. Denilebilir ki; bu sayede “ilk masal” tarih öncesi kültürel kökenleri dolayısıyla gerçek bir hikâye gibi inandırıcı olmaktadır.

Bu durum, masal gibi karakteristik bir şeikle haiz metnin belirli bir kültürün içinden çıktığına dair açık bir delil olmaktadır. Söz konusu varsayım masalın hangi kültürden doğduğu konusunda bir görüş birliğine varılamaması dolayısıyla sıklıkla tartışılmaktadır. Bilhassa, Grimm Kardeşlerin masal konusundaki görüşlerine dayanarak ortaya atılan C. W. von Sydow'un masal teorisi, masalın Hint-Avrupa kültüründen türediğini iddia etmiş ve bu iddia zamanla genelin de kabul ettiği bir teori haline gelmiştir. Aynı zamanda masalın yaşına ve ilk olarak nereden doğup nerelere kadar yayıldığı meselesi hakkında pek çok fikir öne sürülmeye devam etmektedir. Çok dikkat çekici bir gelişme bu süreçte yaşanmış, mevcut

tartışmalardan yola çıkarak C. W. Von Sydow bu tartışmalara cevap ararken kendi tezini güncellemek durumunda kalmıştır.

Hint-Avrupa masal teorisine yönelik süregelen bu tartışmalar Von Sydow'un da tezini şu şekilde geliştirmesine vesile olmuştur: Antik Doğu kültürleriyle (Babil, Mısır) Hint kültürü etkileşime geçmeden evvel masal zaten buralarda mevcuttu. Grek kültüründe masal, kesinlikle Hint-Avrupa'nın Akdeniz kolu ile bağlantılıdır. İrlanda da masal zaten Hint-Avrupa kültüründen ayrı düşünülmemelidir. Buradan da anlaşılabilceği gibi; başka teorilerle de ilişkilendirilebilen bir konu olan masal; Kadim Akdeniz Medeniyeti'nde Hint-Avrupa kültürüne bağlı olarak gelişmiş ve yanı sıra buralardan Orta Doğu'ya deniz yolu ve yabancı tarım kültürleri vasıtasıyla taşınmıştır. Bu teori Peuckert ve Baumgartner tarafından temsil edilmektedir. Hint-Avrupa ve Kadim Akdeniz medeniyetlerinin megalitik masallar ile ilişkisi üzerine yeni bir varsayım olan araştırmalarıyla öne çıkan bu iki isim, C. W. von Sydow'un görüşlerine yaklaşmakta ve daha sonra kısmen Hint-Avrupa hattı boyunca kaydedildiği görülen bu megalitik kültürün "*Ortadoğu-Akdeniz Havzasında*" yuvalandığını düşünmektedir. Fakat megalitik kültürünün hâkim olduğu yerler hakkında bir yorum yapmak ve kati bir hükme varabilmek için genel bir bakış açısına sahip olmak gerekmektedir ki bu megalit yerleşimleri Fransa'dan Kuzey Afrika'ya -Atlantik'ten Avrupa kıyılarına (Eur-Afrika)-; İngiltere'den de Kuzey Avrupa'ya ve buradaki diğer adalara ve Akdeniz kıyılarından; Güney Arabistan'a, Habeşistan'a, Güney Hindistan'a, Çin'e, Endonezya'ya ve Polinezya'ya ve hatta Güney Amerika eteklerine kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Megalit kültürü son derece geniş bir sahaya yayılmasına rağmen bazen de kendine mahsus küçük birlikler de oluşturmaktadır. Bu eski tarım kültürüne ait olan unsurlar muhtemelen küçük ve bir azınlık grubu olan deniz kolonileri tarafından yayılmaktaydı. Muhtemelen Batı Akdeniz'i merkeze alarak başlayan megalit kültürü Atlantik'e ve Orta Avrupa'ya kadar yayılmış görünmektedir. Megalitik kültür hareketleri tüm ayrıntılarıyla C. W. von Sydow (Vära Folksagor Stockholm 1941) ve Heine-Geldern (Anthropos 1928) tarafından ayrıntılarıyla izah edilmiştir. Ne zaman ki Avrupa-Akdeniz masal tipleri Endonezya ve Polinezya'daki benzerleriyle eşleşir, Avrupa keşif ve kolonizasyon öncesi dönem tarihi burada kanıtlanabilir, doğal olarak da megalit kültürünün yayılım alanlarının keşfiyle masalların dağılım yolları da bilinebilir. C. W. von Sydow, masaldan yola çıkarak megalit araştırmalarına değinen ilk kişi olması dolayısıyla öncüdür. Sydow tarafından öne sürülen Megalitik Masal (Megalitmärchen) terimi, daha çok masalın yayılım alanları ile megalit kültürünün bulunduğu alanlar arasındaki bağlantıdan türemiş bir konudur. Sydow, bu bağlantıları açıklarken bir örnek olarak "*Sihirli Kaçış (Magischen Flucht)*" masalı ile söz konusu kültür arasındaki yakınlığa işaret etmiştir. Bununla birlikte "*Altın Kuğu (Schwanen-jungfrau)*" masalının da megalit kültüre has izler taşıdığından şüphelenmiş; bu masalların içinde Eski Hint-Cermen unsurlarının ve belki de ön Hint-Cermen megalit araştırmalarına delil olabilecek izler taşıdığına işaret etmiştir.

Sydow'un eski masallardan olduğunu düşündüğü liste şu şekildedir: *Ejderha Avcısı (Drachen töter)*, *Ayının oğlu (Bärensahn)*, *İkiz Kardeşler (Zwillingsbrüder)*, *Demir Hans (Eisenshans)*, *Billur Dağı Tırmanmak (Glasbergritt)*, *Külkedisi (Aschenputtel)*, *On İki Kuzgun (Zwölf Raben)* ve *Pamuk Prenses (Sneewitchen)*. Von Sydow'un Megalitik masal teorisi, "Megalitik çağın düşünce ve fantezi dünyası hakkında daha fazla bir şey öğrenmek için arkeolojik buluntuları irdeleme" savıdır. Söylediğimiz gibi, masalın yayılması ve megalitik inanç birbirinden ayrı düşünülmemesi gereken bir birleşimdir. Von Sydow, bu megalitik kültür dairelerini arayanların aslında milletlerin kültür kökenlerini bulmaya çalıştığını, bunun masallara dayanarak (bizim de burada amaçladığımız gibi) açıklanmasının bu amaca hizmet ettiğini özellikle ifade etmektedir. Açıkçası, böyle bir hipotez, bugünkü akademik iradeye cesaret verebilir ve zaten bu konuyla ilgili olarak daha ciddi bir hazırlık, bir ön araştırma yapılmalıdır. Yakın zamandaki endişeler ise Hint-Avrupa Masal Teorisi'nin en eski formunun olma öngörüsünü, ihtimalini yaratmaktadır. Öte yandan, tüm Hint-Avrupa halkları tek tek Kadim Akdeniz medeniyetlerinin megalitik kültür dünyasında farklı şekillerde şekillenmiştir, böylece von Sydow Kadim Akdeniz masalına yeni bir anlayışla yaklaşmış, bu anlatılardan bazılarının Hint-Avrupa halkları tarafından kabul görmüş ve benimsenmiş olduğu düşüncesinin kesinlikle doğru olduğunu kabul etmiştir. Ne olursa olsun Von Sydow'un Megalitik Masal Teorisi Sinolog Wolfram Eberhard'a Çin masalı ve geleneği ile Güney Çin megalitik kültürü arasındaki bağlantıları yakalamasında ilham kaynağı olmuştur. Ayrıca, Eberhard bu Güney Çin Megalitik Masallarının Avrupalı meslektaşlarının da iddia ettiği gibi geliştiğini ve özellikle bu masallardaki formun Avrupa masal formu ile birebir örten olduğunu öne sürmüştür.

Ayrıca bu konuda her şeyden önce şu tespit oldukça önemlidir: Megalitik inançla ilgili yeni araştırmalar masal ile megalitik kültür arasında doğal olarak tezahür eden bağlantıları göstermeye imkân tanımaktadır. Bu bilgi temele alındığında, megalitik masal teorisi -nedenleri ayrıca burada ifade edilmek şartıyla- yeni bir temel üzerine inşa edilebilir. Robert von Heine-Geldern'in 1928 yılındaki tezine binaen, bazı Güneydoğu Asya megalitik kültürüne ait parçalar hâlâ doğrudan doğruya Kadim Akdeniz megalitik kültürü ile ilişkilidir ve bu kalıntıları keşfetmek tek başına arkeolojik anıtlar bulmak için değil aynı zamanda tarih öncesinde zuhur eden kültürel alt yapı hakkında bilgi edinmek için de elzem görünmektedir. Özellikle, megalitik taş inancı ile sadece prehistorik değil etnolojik araştırmalar da yapmak mümkün olmaktadır. Hint ve Endenozya mirasını tetkik ettiğimizde gördüğümüz gibi, megalitlerle bağlantılı olarak düzenlenen festivaller, kutlamalar sihri teminatı altında bireyin tekâmülüne zemin hazırlamaktadır. Kuralları daha önce toplumsal sözleşme yoluyla belirlenmiş bir festivalin, kutlamanın aşamaları hakkında herhangi bir fikir öne sürmek için mezar, sunak, tabut gibi unsurları "aşkın dağ (stufenberg)" sembolü ile karşılanmaktadır. Eklemek gerekirse, megalitik taş inancı, Heine-Geldern'in de telaffuz ettiği şekliyle, gizem dinlerine bağlı olarak ruhun göksel

yolculuğunun ifadesidir. Masal bir gizem efsanesi gibi ruhun yükselişini ve tekâmülünü merkezine dağ sembolünü alarak kozmosun basamaklarına telmih eden bir dünya görüşüyle anlatır. Kısacası Sydow'un da değindiği gibi, masal megalitik taş inancı ile doğrudan bağlantıları olan bir anlatıdır. Bu nedenle, masalın megalitik bir gizem efsanesi olduğunu söylemek mümkündür.

İfade ettiklerimizi kısaca özetlemek gerekirse, masallardaki gnostik sanat, doğası gereği mevcuttur. Diğer yandan da masal ile megalit taş inancı arasında bir bağlantı olabilir mi sorusu doğal olarak gnostisizm ile megalit kültür arasında bir ilgi olup olmadığı sorusunu da ortaya çıkarır. Gnostisizmin vatanı Suriye-Filistin ve özellikle Doğu Ürdün olarak bilinmektedir. Ama bu bağlamda M.Ö. 4 ilâ 2. binli yıllarda farklı bir megalit kültürüne zemin hazırlayan en eski megalit alanları gözden kaçırılmıştır. Filistin megalitik kültürünün hâlâ yaşadığını gösteren emareler, gözlemler neticesinde gerçekten de buradaki Ortaçağ megalitik kültürünün etkilerinin (Almgren ile) tespit edilmesini sağlamış ve bunların akislerinin Avrupa'da daha geç bir dönemde zuhur ettiğini göstermiştir. Eski Ahit'e dayanarak çok sayıda âyetin rivayet edildiği Filistin, milattan önceki dönemlerden başlayarak birinci yüzyılın ikinci yarısında megalitik kültür ve inancın yaşadığını kanıtlamak açısından da önemli bir bulgudur. Şayet gnostisizmin bir asır sonra aşikâr olduğu ortadaysa, bu yüzden yine de daha önceden mevcut olan başka bir gnostik inanç içinden gelişen yeni bir megalitik kültür bu itikatların somut ve geç dönemdeki bir formu olarak görülmelidir. Bu konu, son zamanlardaki yanlışlara işaret eden ve görüşleri pek çok kimse tarafından onaylanan Lidzbarskts sayesinde şu örnekle izah edilmiştir: Manden⁶ (Sabiiler, Nasuralar) Gnostik Buluntuları aslında Filistin Hauran (Dera) sahasında yer almaktaydı. Hauran Buluntuları, Filistin-Suriye sahasındaki en önemli megalitik alan olmasına rağmen bunlar dışında Britanya ve Kuzey Afrika'da da konuşlanan ciddi sayıda megalitik alan tespit edilmiştir. Genel olarak tüm gnostiklerde de olduğu gibi Manden Buluntuları'nun ruhun yükselişine ve kendi kültürlerinin öğretildiği bir merkez olması tabii ki mevcut çalışmalardan da yola çıkılarak ortaya konmuştur. Bu durumda Manden gelenekleri megalitik açıdan mutlaka araştırılması gereken bir konu olmaktadır. Son olarak şu ifade edilmelidir ki; bu kalıntılarda rastlanılan gemi sembolü megalitik kült araştırmalarında önemli bir rol oynayacak görünmektedir.

Özetle; masal gnostik öğeler taşıırken; gnostisizm de megalitik unsurlarla bağlantılıdır. Masalların gnostik öğeler taşıması gayet doğaldır. Çünkü bu anlatılar aynı zamanda megalitik mirasın ürünüdürler. Burada basitçe formüle edilen megalitik masal teorisi geçici bir hipotez olmasına rağmen bugün bizlere en eski

⁶ Manden (Sabiî, Nasura); *arifler, bilginler veya kutsal öğretileri koruyanlar* anlamına gelmektedir. Bir dinî inanç olarak Mandaizm'in, İ.Ö. 200 yıllarından başlayarak, Filistin-Ürdün yöresinde yaşayan heterodoks Yahudi akımları içinde filizlendiği söylenmektedir [RGS].

kökenli masal teorilerini her açıdan doğru ya da yanlış yönleriyle daha kapsamlı bir şekilde araştırmannın yollarını açmaktadır.

III. Masallar ve Kraliyet Dügünü

Başlangıçta da belirtildiği gibi, aşkın yolculuğun son basamağı kraliyet düğünü ile sembolize edilir. Masallarda düğün motifi hâlihazırda bireyin tekâmül basamaklarını anlatmaktadır. Bu bölümde, masal araştırmalarına konuyla ilgili yeni bir pencere açacak görüşler öne sürülmüştür. Suits, öte âleme yolculuk fikrinin hâkim olduğu Avrupa masallarının referans noktasının Grimm Masalları olduğunu iddia etmiştir. Bu fikre binaen Berendsohn, ayrıca çok doğru bir tespitle, bu masalların aslında bir aşk hikâyesi (İlkeliğin Hikâyesi-Roman der Primitiven) olduğunu söylemiştir. Bahsi geçen probleme dair görüşlerin doğru olması ve bu denli açık bir lisanla masal mevzusu ile ilgili sorunlara çözüm üretilmiş olunmasına karşın, tespitlerin yeterince kayda değer bulunmadığını görmekteyiz. Masallardaki düğün motifinin her zaman kutsal olana ve ruhî tekâmülün tamamlanmasına işaret olması, mevcut sorunlardan biri olan bu meselenin kabaca izahıdır. Aynı zamanda kraliyet masalında karşımıza çıkan kutsal küre, bu bağlamda önemli bir motif olarak tespit edilmiştir. Masaldaki kraliyet düğünü, sınıfları ortadan kaldırarak daha çok kutsallığa atıf edecek biçimde ele alınmıştır. “Çiftçinin Oğlu (Bauernsohn)” adlı masalda, kahramanın kralın kızı ile evliliği sayesinde kraliyet ailesine nasıl dâhil edildiğini hatırlarsınız. Masal anlatıları bildiğimiz gibi içinde kutsal evlilik (hierogamos) fikrinin barındığı en özgün metinlerdir.

Sydow'un “Halk Anlatıları” (Volkserzählungen, Stockholm 1941) adlı eseri masal düğünlerinin mahiyetinin ortaya konulması açısından önemli atıflar içermektedir. Sydow, masalda karşımıza çıkan bu muhteşem düğün geleneklerinin kahramanın sonsuz yolculuğunda önemli bir basamak olduğunu ve kraliyet düğününü de bu yolculuğun bir adımı olarak görmemiz gerektiğini düşünmektedir.

Bir kültürün kutsal krallık teması gibi önemli unsurları bazı özel motiflerle ele alınabilir. Örneğin; Kadim Akdeniz Medeniyeti'nde hükümdarlığın, boğa-tanrı kültürünün ekseninde özgün bir şekilde izah edildiğini görmekteyiz. Bunun gibi kutsal krallık temasının da; Yakın Doğu, Kadim Babil, Mısır hatta Afrika'da, -aynı zamanda Hint-Avrupa dairesi içinde düşünüldüğünde- Kelt, Roma, Cermenlerde Kadim Akdeniz kültürlerinden esinlenilmiş bir olgu olduğu görülmektedir. Bu görüşe dayanarak, -beklentileri karşılayan bir sonuç ihtiva etmesine karşın- ayrıntılı araştırmalar yapmadan kutsal krallık temasının sadece Kadim Akdeniz megalitik kültürüne bağlamanın doğru olmadığını söylemek gerekmektedir.

Masal anlatılarındaki kutsal krallık teması güçlü yönleriyle ele alınabilse bile bu noktada halk gizli bir sözleşmeye uyar gibi genelin bilgisini alelade deşifre etmek istemeyebilir. Muhtemelen tüm Avrupa ülkelerinde; kraliyet düğünleri bugüne

geldiği şekliyle taç giyme törenlerinin ve süslemelerin şatafatlı olduğu, kralın-kraliçenin ve halkın geniş katılımıyla gerçekleşen görkemli şenliklerle yapılmaktaydı. Gelinlik ve taç pek çok yönden geleneğin, somut kültür malzemesinin bir yansımasıydı. Bu bağlamda, Mayıs Kralı ve Mayıs Kraliçesinin etrafında teşekkül eden Mayıs geleneğini örnek verebiliriz.

Reitzenstein gibi bazı bilim adamları, gizem dinlerinde hierosgamosun göze çarptığını ve hatta kraliyet düğünü olarak adlandırılan hierosgamosun gnostik araştırmalarda önemli bir rol oynadığını iddia etmiştir. Örneğin Süryanice Thomas Apokrifinde⁷ yer alan “Sofya’nın Düğün Şarkısı (Das Brautlied der Sophia)” adlı metin şu mısralarla başlamaktadır: “Benim gelinim bir ışık kızı, o kralların şanına layıktır.” Wetzstein’in bildirdiğine göre Preuschen bu ilahinin gnostik çözümlemesinin Kadim Süryani düğün geleneklerinde yattığını düşünmektedir. Ayrıca antik çağlarda zuhur eden hierosgamos motifi kadim kutsal krallık düşüncesiyle birçok yönden bağlantılıdır. Kutsal krallık motifi, hemen hemen bütün kültürler için birtakım karakteristik unsurlarla birlikte ifade edilmektedir. Weisweilers’e göre, Kelt kültür alanı da bunlardan biri olarak değerlidir. Bu bağlamda taht önemli bir kraliyet sembolü olarak görülmekte ve dünya dağı ile ilişkilendirilmektedir. Pek çok rivayetten yola çıkılarak Grek ve Cermende olduğu gibi, tahtın kral ve kraliçe için -yani bir çift için- koltuk şeklinde tasvir edildiği görülmektedir. Bir kült ve mit olarak hierosgamos ile ilgili genellikle dünya dağının zirvesinde yer aldığına inanılan Babil Kulesi hakkındaki heterodoks geleneğini hatırlatmak bu noktada elzemdir. Bilinen en eski tahtın taştan yapıldığı ve bu taş tahtın aynı zamanda bir mezar taşı olduğu ve bu yüzden megalitik kültüre telmihte bulunduğu Adalbert Erler tarafından dikkatlere sunulmuştur. Heine-Geldern, Akdeniz kültür havzasının bir harman yeri gibi, açık havada-alçak taş duvarlarla çevrili bir sahada önemli bir megalitik toplanma, görüşme ve festival alanı olduğunu iddia etmektedir. Eski Ahit’te harman yerindeki bir tahttan söz edilir ve son zamanlarda da Wetzstein bu ipuçlarından yola çıkarak Hauran yani Suriye-Filistin eski megalitik sahası içindeki harman şenliklerine değinir. Wetzstein’a göre bu harman yerlerinde yedi gün yedi gece süren ve “Kral Haftası (königwoche)” adıyla anılan zamanlarda düğünler yapılırdı. Harman yerinin ortasında yüksekçe-üzeri halı ile kaplı bir taht kurulurdu, ahşaptan olan ve harman döveceği şeklindeki bu tahtta tahıl öğütülürdü. Bu taht yedi günlük kutlamalar sırasında kral ve kraliçenin makamı olarak bilinirdi. Törenler sonunda genç çift evine gittikten sonra, günlük kıyafetleriyle damat halk içinde her yeri toprağa bulanmış şekilde görünür, bu şekilde ömrünün sonuna kadar kendisinin kral olduğu gerçeğini halk nezdinde teyit ettirirdi. Aynı harman yerinde başka bir kral haftası zamanında cenaze törenleri de düzenlenir; ölümler sırasıyla harman kızağının üzerinde tıpkı saman çöpü gibi dışarı çıkarılır ve bu şekilde sonsuzluğa

⁷“Hristiyanlıkta **Apokrif**, kanonik (otoritelerce genel kabul görmüş) dini metinlerin ve kitapların parçası olmayan metin anlamındadır. Dini metinlerin doğruluğunun şüpheli olduğu durumları tanımlamak amacıyla kullanılır. Kitâb-ı Mukaddes’e eklenmemiş metinler apokrif kabul edilir” (www.wikipedia.org,16.04.2013) [RGS].

uğurlanırdı. Kral haftası adı verilen yedi günlük törenlerin Kuzey Afrika'da da benzer şekillerde uygulandığı bilinmektedir. Düğün ve cenaze törenlerindeki bu paralellikten veya benzerliklerden yola çıkarak bunların inisiyasyon (initiation) ritüelleri olarak dikkate alınması gerektiği bu bağlamda ortaya çıkmaktadır. Jensen ve Schärer'in gözlemlerine göre inisiyasyon, aşkın yolculuk anlamına gelmektedir. Kral ve kraliçenin üzerinde oturduğu veya ölünün yatırıldığı yüksek taht aslında yedi aşamalı dünya yolculuğunun göstergesi olarak kabul edilmelidir. Yedi aşamalı taht, kral haftasının yedi gününe işaretir. Filistin'de de karşımıza çıkan yedi aşamalı taht sembollerle yüklüdür. Burada dünya dağı imajına dayanan taht Süleyman'ın makamıdır. Megalit kültüründeki üç aşamalı dağ sembolünün taht ve höyük gibi maddi unsurlarda yer aldığını ve bu görüşlere delil olduğunu ifade etmenin faydalı olduğu kanaatindeyim.

Denilebilir ki; Wetzstein'in geniş bir şekilde ve ayrıntılarıyla açıkladığı, Süryani harman yeri geleneklerinin kökenleri eski megalitik ritüellerine kadar uzanmaktadır. Bu çalışma, Wetzstein'in görüşüne mitik yedi ile üç sayıları ve bu sayılar etrafında oluşan ritüellere dikkat çekmek suretiyle katkıda bulunmuştur. Suriye-Filistin kadim megalitik geleneği içinde üç günlük kral şenliğini (Drei-Tage-Königfest) anlamak zor olabilir; bu yüzden masal anlatıları bu ve benzeri ritüellerin karşılığı ve zengin bir kaynağı olmaktan başka bir anlam ihtiva etmemektedir.

***

Bu çalışmada; Gnostisizm, masal ve megalitik taş inancı arasındaki ilişkiye değinilmiş, Gnostisizm ve masal arasındaki ilginç bağlantıları vurgulayarak bir diğer taraftan da Gnostisizmin kadim gizem dinlerinin terkibi olarak kabul edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bana öyle geliyor ki; bu çok eski tarih öncesi kültür örneği olan gnostisizm, kaynağı Akdeniz ve Doğu gizem dinlerinde aranması gereken bir megalitik kültür göstergesidir. Ayrıca insanlığın dinî tarihinin aydınlatılmasında megalitik taş inancının çok önemli bir rol oynadığı su götürmez bir gerçekliktir. Bu nedenle Dinler Tarihinin özünü yakalamak için megalitik kültür kalıntılarına özellikle değinmek çok sevindirici bir gelişmedir. İlerleyen zaman içinde, araştırmalarda megalitik taş inancı içinde çözüme kavuşturulamamış noktaları aydınlatmaya imkân sağlayacaktır. AD. E. Jensen'in kutsal kraliyet teması hakkında bir hüküm vermek maksadıyla ay dönemleri ile bunların megalitik zamana karşılık geldiğini masallar yoluyla tespit etmeye çalıştığı kadim topluluklardaki ay kültü hakkındaki çalışmasını bilhassa öneririm. Masal ve megalitik taş inancı arasındaki bağlantıları ortaya koymaya çalıştığımız bu araştırma, birtakım öneriler de sunmaktadır. Jensen'in çalışmalarında bahsettiği megalitik kültürlerde karşımıza çıkan ve yaygın bir şekilde gördüğümüz yamyamlık ve avcılık gibi sosyolojik tezahürlerin dinler tarihi araştırmaları içinde ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Netice itibarıyla, masal dünyasında da açıkça gördüğümüz kafatası

avcılığı motifi ve yamyamlıkla ilgili motifler bu gerçeğe değinmenin ne derece elzem olduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Ayrıntıların çoğu için 1950 yılında yayınlanan “Masallar ve Gnosis” adlı kitabımdan istifade edilmiştir. Makalenin birinci bölümü mevcut haliyle Universitas'ta 6. Sayıda 1949 yılında yayımlanmıştır. Literatürden taranan kaynak eserler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- BERENDSOHN, W.A. (1922), *Grundformen volkstümlicher Erzählerkunst* [Popüler Anlatı Sanatının Temel Formları], Hamburg.
- EBERHARD, W. (1937), *Typen chinesischer Volksmärchen* [Çin Halk Masalı Türleri], Helsinki.
- EBERHARD, W. (1941), *Volksmärchen aus Südostchina* [Güneydoğu Çin Halk Masalları], Helsinki.
- ERLER, A. (1942), *Der Hochsitz in der deutschen Rechtsgeschichte* [Alman Hukuk Tarihinde Yüksek Koltuk], Paideuma I.
- HEINE-GELDERN, R. von (1928), *Die Megalithen Südasiens und ihre Bedeutung für die klärung der Megalithenfrage in Europe und Polynesien* [Güneydoğu Asya Megalitleri ve Bunların Avrupa ve Polinezya Megalit Sorununun Aydınlatılmasındaki Önemi], Anthropos 23.
- JENSEN, AD. E. (1948), *Das religiöse Weltbild einer frühen Kultur* [Bir Erken Dönem Kültüründe Dinî Dünya Görüşü], Stuttgart.
- KERÉNYI, K. (1942), *Mythologie und Gnosis* [Mitoloji ve Gnosis], Zürich.
- LUTHI M. (1947), *Das europäische Volksmärchen* [Avrupa Halk Masalları], Bern.
- PREUSCHEN, E. (1904), *Zwei gnostische Hymnen* [İki Gnostik İlahi], Gießen.
- REITZENSTEIN, R. (1920), *Die hellenistischen Mysterienreligionen* [Helenistik Dönemde Mistik İnançlar], Leipzig.
- SCHÄRER, H. (1946), *Die Gottesidee der Ngadju-Dajak in Süd-Borneo* [Güney Borneo'da Tanrı Ngadju-Dajak Fikri], Leiden.
- SUITS, H. (1911), *Jenseitsmotive im deutschen Volksmärchen* [Alman Halk Masallarında Aşkın Motif], Leipzig.
- SYDOW, C.W. von (1941), *Vära Folksagor* [Masal Gibi], Stockholm.
- SYDOW, C.W. von (1948), “Märchenforschung und Philologie” [Masal Araştırmaları ve Filoloji], Universitas, Sayı 9.
- WEISWEILER, J. (1948), *Das altorientalische Gottkönigtum und die Indogermanen* [Eski Doğu'nun Cennet Krallığı ve Hint-Avrupalılar], Paideuma III.
- WETZSTEIN, J. (1873), *Die syrische Dreschtafel* [Süryani Harman Tabletleri], Zeitschrift für Ethnologie V.
- WUNSCH, A. (1906), *Salomons Thron* [Süleyman'ın Tahtı], Leipzig.